

LUND UNIVERSITY

Osteologisk analys av de brända benen i stensättningen från Älvros

Fornlämning nr 7, Älvros sn, Älvros kyrkby 4:9, Härjedalens kommun, Jämtlands län

Boethius, Adam

2010

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Boethius, A. (2010). *Osteologisk analys av de brända benen i stensättningen från Älvros: Fornlämning nr 7, Älvros sn, Älvros kyrkby 4:9, Härjedalens kommun, Jämtlands län*. (Reports in Osteology; Vol. 2010, Nr 4). Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Osteologisk analys av de brända benen i stensättningen från Älvros

– fornlämning nr 7, Älvros sn, Älvros kyrkby 4:9, Härjedalens kommun, Jämtlands län

Uppdrag Osteologi
Institutionen för Arkeologi och Antikens historia
Lunds Universitet

Adam Boëthius
2010

Uppdrag osteologi
Institutionen för arkeologi
och antikens historia
Lunds universitet
Box 117
221 00 Lund
Telefon 046 – 222 79 42
osteologiuppdrag@ark.lu.se

Reports in osteology 2010:4

Osteologisk analys av de brända benen i stensättningen från Älvros – fornlämning nr 7, Älvros sn, Älvros kyrkby 4:9, Härjedalens kommun, Jämtlands län

<http://www.ark.lu.se/forskning/osteologisk-uppdragsforskning/>

Författare: Adam Boëthius

Grafisk form: Adam Boëthius

Omslagsbild: Naviculare från människa. Foto: Adam Boëthius

Uppdragsgivare: Jamtli

© Jamtli & Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet
2010

Inledning

Benmaterialet kommer från en stensättning av insjögravtyp som delvis blivit förstörd i modern tid. Graven ligger på kanten strax intill Ljungan och har ursprungligen varit rund med en diameter på 2,5 m samt en höjd på ca 0,05 m. Då graven undersöktes syntes inget av stensättningen ovan mark då detta blivit bortplockat för att fungera som en eldstad. Runt om och i stensättningen fanns rikligt med material från en äldre stenåldersboplats vilket utgjordes av brända ben, avslag samt mindre bitar rödockra. Den osteologiska analysen omfattar benmaterialet som påträffades inom stensättningen. Problemet med analysen är att graven i sig är en brandgrav samt är anlagd på en äldre stenåldersboplats med stora mängder brända ben. Det går därför inte med säkerhet att avgöra vilka ben som faktiskt kommer från själva graven. De ben som härstammar från människa kan man förmodligen härledas till graven men de djurben som påträffas går ej med säkerhet att säga om de kommer från graven eller det tidigare boplatsmaterialet och kan därför inte tolkas in som djur som fått medfölja den avlidna.

Material och metod

Materialet består av 273 g brända ben fördelat på 1367 fragment. Vilket är ganska typiskt för en brandgrav som kan innehålla allt från några enstaka gram upp till flera kilogram beroende på hur bevaringen har varit samt hur mycket djurben som finns i graven (Iregren 1972). Av den totala mängden ben har 10 % av vikten kunnat bestämmas till art och element, vilket motsvarar 27,4 g fördelat på 33 fragment.

Tab. 1. Sammanställning av de brända benen från stensättningen

Antal fragment	Vikt (g)	Andel artbestämt (vikt)	Medelvikt (g)	Maxlängd (mm)	Medellängd (mm)
1367	273,3	10%	0,2	33,4	10

Medelvikten samt medellängden på fragmenten indikerar en hög fragmenteringsgrad, vilket har gjort att så pass få fragment gått att identifiera. En hög fragmenteringsgrad är också att vänta i och med att graven blivit störd och delvis bortplockad. Färgen på de brända benen varierar från vit till gråbrun. De flesta av benen tycks vara fullständigt brända, vilket indikerar att man

behärskat förbränningstekniken vid kremeringen och uppnått temperaturer över 700°C. Detta är också fallet vid andra brandgravar av insjögravtyp från andra lokaler (Ambrosiani *et al* 1984: 21ff, Magnell 2006:2).

Åldersbedömningen av människa och bäver har baserats på sammanväxning av epifyser (Scheuer & Black 2000, Fandén 2005)

Resultat

Människa

Totalt kunde 20 fragment identifieras till människa, dessa uppgick till en sammanlagd vikt av 21,1 g. Benen är fördelade från stora delar av kroppen vilket illustreras av figur 1 till vänster. Kraniet är representerat med flest fragment (7 st) följt av revben (4 st) och skenben (3 st). Därefter finns carpalben, överarmsben, vadben, tåben, underkäke samt ländkota representerade med vardera ett fragment.

Inga benfragment överlappar varandra vilket innebär att det inte finns belägg för att fler än en individ blivit begravd här. Inga könsindikerande karaktärer påträffas i benmaterialet.

En icke sammanväxt epifys på ett revben ger indikationer om att personen var yngre än 24 år. Övriga ben förefaller ha uppnått fullvuxen storlek vilket tillsammans med det ofuserade revbenet förmodligen innebär att individen i fråga var i äldre tonåren eller tidig vuxen ålder då han/hon avled.

Fig. 1. Elementrepresentation för människa (*Homo sapiens*).

Bäver

I graven framkom även benfragment som härstammar från bäver. På grund av inblandning av äldre stenåldersmaterial och störningar av graven i modern tid går det i nuläget inte att avgöra om bäverbenen härstammar från dessa lager eller om de kommer från fyllningsmassorna från den äldre boplatsen. Ett C¹⁴ prov hade förhoppningsvis kunnat avgöra om bäverbenen var

samtida med människan och sålades en gravgåva. Det finns dock i nuläget inga planer på att göra en sådan datering.

Bäver är representerad med 13 benfragment med en totalvikt på 6,3 g. Bäverbenen är samtliga brända och har ungefär samma färg som människobenen i graven. Ben från olika delar av kroppen finns representerade i material, vilket kan indikera att en hel kropp ursprungligen funnits närvarande, se figur 2 nedan. Flest fragment kommer från tåben varav ett gått att bestämma till framben och ett till bakben medan två tåbensfragment inte gått att bestämma närmre. I övrigt finns tinningbenet, andra halskotan, skulderblad, överarmsben, strålben, ett carpalben, en kota, en svanskota samt ett tarsalben representerat av ett fragment vardera. Inga ben överlappar varandra, vilket gör att det minsta antalet individer som kan påvisas även för bäver är en individ. Inga könsindikerande fragment förekommer. Däremot finns två benfragment som kan ge en åldersindelning, ett fragment av ett sammanväxt handlovsben (*Os carpi accessorium*) samt ett fragment av en ännu icke sammanväxt kota. *Accessorium* växer samman mellan 2-3 år ålder. Ryggkotor hos bäver växer däremot samman mycket oregelbundet och kan ibland börja växa samman vid så hög ålder som 13 år och ibland så tidigt som 3 år. Majoriteten är dock fortfarande osammanväxta vid 4 års ålder (Fandén 2005:205). Detta innebär att bävern blev minst tre år gammal och var således vuxen och könsmogen (Ibid:212)

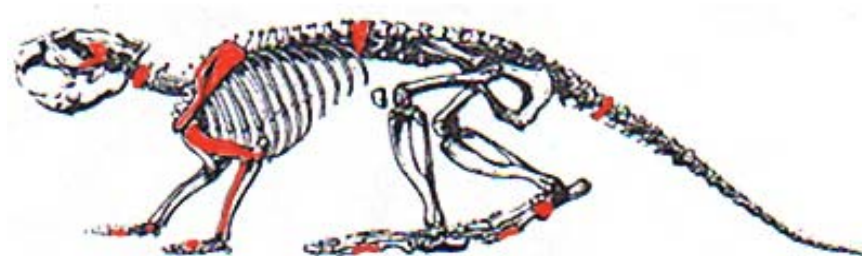

Fig. 2. Elementrepresentation för Bäver (*Castor fiber*).

Fig. 3. Distal ledände på överarmsben (Humerus) från bäver (*Castor fiber*) Foto: Adam Boëthius

Tab. 2. Elementfördelning baserat på antal fragment av människa och bäver från stensättningen

	Människa (<i>Homo sapiens</i>)	Bäver (<i>Castor fiber</i>)
Skalle (<i>Cranium</i>)	7	1
Underkäke (<i>Mandibula</i>)	1	
Tänder (<i>Dentes</i>)		
1:a halskotan (<i>Atlas</i>)		
2:a halskotan (<i>Axis</i>)		1
Halskota (<i>V. cervicales</i>)		
Bröstkota (<i>V. thoracales</i>)		
Ländkota (<i>V. lumbales</i>)	1	
Kota (<i>Vertebrae</i>)		1
Revben (<i>Costae</i>)	4	
Bäcken (<i>Coxae</i>)		
Korsben (<i>Sacrum</i>)		
Svanskota (<i>V. caudales</i>)		1
Skulderblad (<i>Scapula</i>)		1
Överarmsben (<i>Humerus</i>)	1	1
Strålben (<i>Radius</i>)		1
Armbågsben (<i>Ulna</i>)		
Handlovsben (<i>Carpalia</i>)	1	1
Mellanhandsben (<i>Metacarpalia</i>)		
Fingerben (<i>Phalanx manus</i>)	1	1
Lårben (<i>Femur</i>)		
Skenben (<i>Tibia</i>)	3	
Vadben (<i>Fibula</i>)	1	
Fotrotsben (<i>Tarsalia</i>)		1
Mellanfotsben (<i>Metatarsalia</i>)		
Tåben (<i>Phalanx pedis</i>)		1
Mellanhands-/ mellanfotsben (<i>Metapodia</i>)		
Finger-/tåben (<i>Phalanx</i>)		2
Sesamben (<i>Sesamoideum</i>)		
Totalt	20	13
Minsta antalet individer	1	1
Vikt (g)	21,1	6,3

Ornerade ben

I materialet påträffades också 7 fragment av bearbetat ben. Fragmenten har liksom övrigt material utsatts för eld och blivit fullständigt brända. Fragmenten är triangulärt skurna och svagt böjda i formen och förefaller ha kommit från samma föremål. Ornamentiken består av raka längsgående skåror på en polerad yta. Det går inte att identifiera vad benen kommer ifrån för djur och det ligger utanför min förmåga att bedöma vad föremålet en gång använts till.

Fig. 3. Ornerade benfragment i graven Foto: Adam Boëthius

Tolkning

Graven vid Älvros är mycket svårtolkad, till stor del eftersom vi i dagsläget inte har all fakta kring det. Placeringen av graven samt dess utformning stämmer väl överens med andra gravar i närområdet så som Krankemårtenhögen, Smalnäset och Storsjö kapell. Dessa gravplatser är också placerade intill Ljungan och utmärkta i form av stensättningar. Den stora skillnaden ligger i att från Älvros finns det inget av de så karakteristiska ren- och älghornsdepåerna som förknippas med de förstnämnda lokalerna. En annan stor skillnad är att det kan vara så att personen i Älvrosgraven fått med sig ett djuroffer i form av en bäver. Problemet med Älvros är, som nämnts ovan, att graven är placerad ovanpå en stenåldersboplats vars lämningar delvis kommit att bli fyllning i graven. Därtill har graven blivit delvis förstörd och omrörd i modern tid vilket inneburit att det blivit ytterligare svårare att identifiera vad som tillhört själva graven. Detta i sin tur gör att man inte vet om bäverbenen tillhör graven eller stenåldersboplatsen. Bäverben är också ett vanligt inslag i Norrländska stenåldersboplatser, där det ofta förekommer i bränd form och är således inte malplacerade om de tillhör stenåldersboplatsmaterialet (Ekman & Iregren 1984). Om de tillhör graven är detta också något som skiljer sig något från Krankemårtenhögen och Smalnäset, som i och för sig har inslag av brända ben av vilda djur men

som i anläggningarna inte hittas i direkt anslutning till människoben (Ambrosiani *et al* 1984). Bäverben i gravar är heller ingen vanlig företeelse i allmänhet för insjögravar. I Älvrosgraven tycks människoben och djurben i de flesta fall ligga separerat från varandra i olika bensamlingar inom stensättningen. Det finns dock fall då det framkommer både bäverben och människoben från samma del. Utplottat i plan kan man heller inte se någon artuppdelning (se appendix).

Vilket eller vilka djur man fått med sig i graven kan ha haft en särskild betydelse. I sydiskandinaviska järnåldersbrandgravar tillhörande bondesamhällen är det vanligt med medföljande djur i gravarna (Sigvallius 1994). Det rör sig dock i de flesta fall om tamdjur och skillnaderna är därför ganska stora jämfört med att få en bäver med sig i graven. Kanske kan man tänka sig ett förändrat gravskick där influenser söderifrån och från omkringliggande agrara samhällen gör att man börjar bränna den avlidne och samtidigt offra djur åt densamme. Djuren tas från den delen av djurriket som man är mest i kontakt med, vilket för ett agrarsamhälle innebär tamdjur och för en nomadiserad jägarkultur innebär vilda djur. Det finns exempel på gravar som uppvisar tecken på både församisk tradition och sydiskandinaviska traditioner. Två gravar från Storsjö kapell är lokaliserade som församiska gravar invid rinnande vatten men är brända och har gravgåvor i form av både hund och hjortdjur (Magnell 2006). Hund är ett vanligt förekommande djur i sydligare bondegravar men hjortdjur är det inte, men eftersom hunden återfinns även i det församiska samhället är dess närvaro ändå inte främmande.

Man har nedlagt djur i gravar under en mycket lång period, de tidigaste församiska exemplen kommer från så kallade urgravar vilka de äldsta härstammar från Varanger i Norge ca. 900-300 f.kr. Här är det vanligt att både ett och flera djur fått medfölja den döde i graven (Olofsson 2009:15) Det förekommer därefter över tiden med en tyngdpunkt i dateringarna runt 1000-1200 e. Kr. Huruvida personen i Älvrosgraven fått ett djur med sig på sin sista färd går inte att avgöra innan en C¹⁴ datering antingen bekräftar eller bestrider bäverns samexistens med den gravlagda individen. Således kan inga vidare argument föras om djur i denna insjögrav innan svar på detta har framkommit. Helt klart är dock att det är en intressant företeelse som kan ha ursprung i olika traditioner. Det bör därför undersökas mer då detta kan ge implikationer på hur gravskicket spridits och förändrats över tiden och genom interaktioner folkgrupper emellan. I dagsläget tolkas dock bäverbenen som ett inslag ifrån den äldre stenåldersboplatsen.

Litteraturlista

Ambrosiani, B., Iregren, E. & Lahtiperä, P. 1984. *Gravfält i fångstmarken. Undersökningar av gravfälten på Smalnäset och Krankmårtenhögen, Härjedalen*. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Rapport 1984: 6: Stockholm.

Ekman, J. & Iregren, E. 1984. *Early Norrland 8. Archaeo-zoological investigations in northern Sweden*. Stockholm.

Fandén, A. 2005. Ageing the beaver (*Castor fiber* L.): A skeletal development and life history calendar based on epiphyseal fusion. I *Archaeofauna International journal of archaeozoology*. Volume 14: 199-213.

Iregren, E. 1972. *Vårby och Vårbyberg II. Studie av kremerat människo- och djurbensmaterial från järnåldern*. Theses and Papers in North-European Archaeology 1. Stockholm University: Stockholm.

Magnell, O. 2006. Osteologisk analys av brandgravar från Storsjö kapell, Härjedalen. *Opublicerad rapport*. Lund.

Olofsson, C. 2009. Rituell deponering av djurben och horn i samiska gravkontexter. *Opublicerad masteruppsats*. Tromsø.

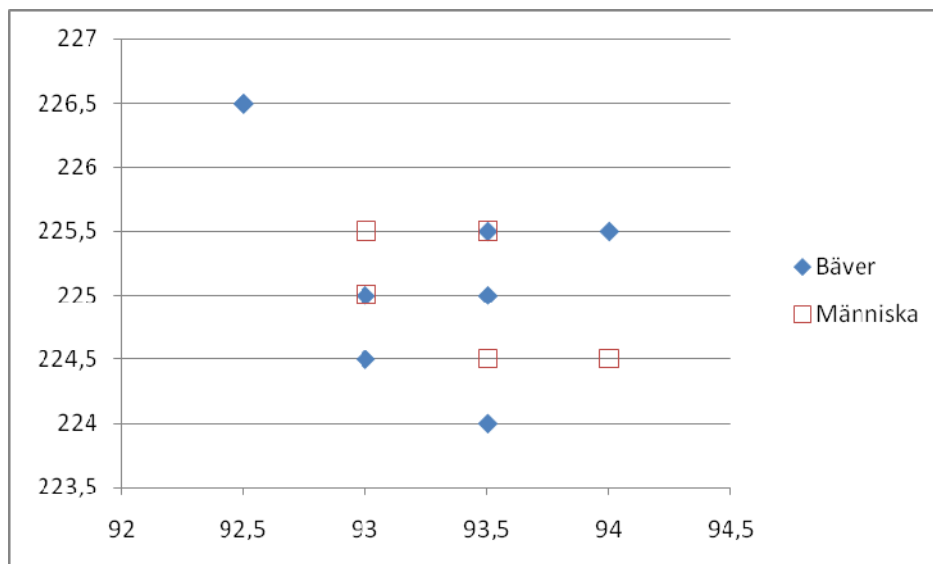
Scheuer, L. & Black, S. 2000. *Developmental Juvenile Osteology*. London.

Sigvallius, B. 1994. *Funeral Pyres. Iron Age Cremations in North Spånga*. Thesis and Papers in Osteology 1. Stockholm.

Appendix

Benens placering inom stensättningen för människa (Homo sapiens) och Bäver (Castor fiber).

Ben_nr	X	Y	Z	Art	Antal
7	93	224,5	Rn 3	Bäver	2
8	93,5	224	Rn 3	Bäver	4
12	92,5	226,5	Rn 3	Bäver	1
16	92,5	226,5	Rn 2	Bäver	1
27	94	225,5	Rn 2	Bäver	1
30	94	224,5	Rn 3	Människa	1
32	93	225	Rn 3	Människa	2
33	93,5	225,5	Rn 3	Människa	1
38	93,5	224,5	Rn 3	Människa	1
39	93,5	225,5	Rn 3	Människa	4
40	93	225,5	Rn 3	Människa	2
41	93,5	225,5	Rn 3	Människa	2
41	93,5	225,5	Rn 3	Bäver	1
47	93	225		Bäver	2
48	93,5	225	Rn 3	Bäver	1
51	93	225	Rn 3	Människa	7

De två arterna placering i förhållande till varandra i plan utan hänsyn till vilket djup de hittas på. De tycks ligga samlade utan någon uppenbar ordning och förefaller inte ligga uppdelade på respektive art.